УДК 821.111 – 14(73)(045)Крейн
Анна КОЛІСНИЧЕНКО

ПЕРШОСТИХІЯ ВОДИ У ТВОРЧОСТІ ХАРТА КРЕЙНА

У статті проаналізовано основні аспекти використання образу води у ліриці Харта Крейна, визначено різні підходи до трактування образу води.

Ключові слова: оніризм, мотив води, психологія води

Досліджуючи цей аспект творчості Харта Крейна, ми будемо спиратися на теорію першоелементів Гастона Башляра. Філософ зазначав, що доречно пов'язувати чотири стихії з чотирма оніричними темпераментами: «(Холерики), меланхоліки, (флегматики) і сангвініки характеризуються відповідно вогнем, землею, водою та повітрям. Усі чотири стихії мають своїх прибічників, або, точніше, кожна з них – глибоко й матеріально – уже є системою поетичної достовірності»[2;12].

Але окрім відповідності стихії та оніричного темпераменту, ми повинні сфокусуватися на тому, що першостихія Води – це стихія жіноча, притаманна жіночій «психології матеріальної уяви води». Звернення Крейна до цієї стихії вказує на його гомосексуальність. За теорією Зігмунда Фройда, одним із чинників гомосексуального потягу є неподоланий «едіпів комплекс» – ніжна любов до матері та нелюбов до батька. Щоб підкреслити потяг і любов до матері, він навіть материне прізвище Харт взяв собі за творчий псевдонім. Пізніше ніжність і любов до матері переноситься на товаришів-однолітків чоловічої статі. Біографічні факти говорять про те, що Крейн зростав у сім'ї, де часто мати з батьком із сварками вирішували свої стосунки, незважаючи на малого Гарольда. Крейн завжди ставав на бік матері. Його батько був заможним фабрикантом, тому від сина вимагав всіляких визначних досягнень. Неспроможність гідно суперничати з батьком, ненависть і в той же час страх перед ним і підштовхнули Крейна до гомосексуалізму.

Г. Башляр непокоїться тим, що багато митців нехтують квінтесенцією води, вживають її образ лише для грайливих описів, не заглиблюючись у дійсну її суть. Ми маємо собі на меті довести, що Харт Крейн невпорядковано наділяє стихію води різноманітними рисами, що слугує глибокому вираженню підсвідомих інстинктів.

Відповідно до гомосексуального сприйняття дійсності, Харт асоціює водну стихію з жінкою, море в його віршах – це вона. Але звертаємо увагу на те, що у поета вода – неприборкана, грізна стихія. За Г. Башляром вода бурхлива або та, яка гнівається, змінює свою стать і таким чином набуває чоловічої іпостасі.

Своє життя письменник покінчив самогубством, кинувшись з борта корабля «Орізаба» у води Мексиканської затоки. Беручи за основу теорію Г.Башляра, образ води продукує архетип чистоти, очищення, катарсису. Вода – жіноча, материнська, оскільки завдяки їй «брунькуються паростки та б’ють джерела. Вода – це такий вид матерії, який всюди можна бачити

при народженні та проростанні. Джерело є неподолане народження, народження безперервне»[2;18]. Занурення у воду – акт омивання, позбавлення всіх гріхів, або навіть хрещення. Заповнений водою простір доісторичних часів у багатьох міфах про створення світу є джерелом усього життя, але одночасно асоціюється з розчиненням та зануренням у неї. Ритуальні купання відомі в багатьох давніх культурах, які слугували символічному очищенню.

А оскільки вода – це мати, то смерть у воді символізує повернення до материнського лона, очікування на новий початок. У «Пролозі» до поеми «Міст» автор описує самогубця, що кидається в воду, запитуючи: «Самогубство – чи це ж хіба не відповідь/ Содому та Гоморрі?»[1, с. 3] (переклад мій – А.К.). Отже, «вода – це запрошення до смерті; до особливої смерті, після котрої ми знову отримаємо прихисток у матеріальній стихії»[2; 73]. Отже, в якості одного з елементарних символів вода двояка, бо, з одного боку,оживляє й приносить плодючість, а з іншого боку, є натяком на занурення й погибель.

Одним із найвизначніших творів Харта Крейна є поема «Міст», присвячена Бруклінському мосту. Але, незважаючи на домінуючий образ мосту, поема насичена ремінісценціями води.

У частині під назвою «Аве Марія» Крейн зображає люту стихію, яка чинить перепони Колумбові на шляху до Нової землі. У поезії таким чином імплікується образ Ноя, що шукав Землю Обітовану. «Темні води» сугестують важку дорогу до казкового світу (до «американської мрії»). Автор звертається до стихії як до пейоративної: «О Ти, хто спить сама/ поперек дороги смерті та народження/… хто ламає весло та б'ється із мачтою/ у жертву приносить кораблі» [1, с. 7](переклад мій – А.К.).

Сама назва ще однієї частини – «Ріка» – налаштовує читача на основний лейтмотив розділу. Харт Крейн позиціонує Міссісіпі (саме про цю річку йде мова в поемі) як історичну пам'ять Америки, наділяючи таким чином воду тілом, душею та пам'яттю. Ріка конденсує в своїх згадках всю історію країни, вона бачила й усі страждання, перешкоди, і радості та здобутки. Основною ознакою першостихіїї в цій частині поеми є плинність – як самої води, так і часу. Це вже не агресивна сила, а спокійна, змучена, меланхолійна: «Ріка підіймається з довгого ліжка,/ Цілком зрівноважена з мрією, гірчичним жаром/ Катує історія, лишається тільки одне – пливти!» [1, с. 18](переклад мій – А.К.).

Ще одна частина присвячена «Катті Сарк» – останньому з великих кліперів, що стоїть у Грінвічі в сухому доці та використовується як музей. У цьому розділі поеми немає конкретних звернень чи зображень води, є лише посилання, заангажовані натяки на її присутність. Першостихія води розглядається з точки зору корабля, що не має вже змоги плавати, але пам'ятає всі свої мандри. Вода символізує собою недосяжну, нездійсненну мрію, вона постає як «жива» вода, здатна повернути корабель до життя: «О життя – це гейзер – гарне – мої легені – / Ні – Я не можу жити на суші – ! » [1, с. 28](переклад мій – А.К.).

У вірші «Любовні листи моєї бабусі» стихія набуває форми дощу, який стукає по даху, нагадуючи про колишнє: «…І дощ на даху/ Наче звуки ніжного жалісливого сміху» [1, с. 66](переклад мій – А.К.). Домінуючим мотивом цієї поезії є ностальгія, тому вода повинна слугувати збудником спогадів минулого, а дощ є формою, яка найбільш підходить для цього завдання.

У поезії «Північний Лабрадор» зображується мовчазний похмурий монумент, що застиг у своїх фрагментарних спогадах, кидаючись у вічність. Крейн змальовує безколірний, безликий пейзаж. Форма льоду втілює собою застиглість, безжиттєвість: «…ні весни/ ні народження, ні смерті, ні часу, ні навіть сонця/ У відповідь» [1, с. 78](переклад мій – А.К.).

Поезія «Прогулянка» показує першостихію води в русі. Спочатку це море, до якого прислухається ліричний герой. Чи не вперше у творі Крейна вода говорить, але герой не може зрозуміти чи почути її, бо в кінці йому замість моря здаються фонтани. І ліричний герой запитує: «Які ж фонтани я чув?» [1, с. 87](переклад мій – А.К.). Далі автор акцентує на безликості води, говорячи про те, що дощ висихав на щоках без запаху, не залишаючи навіть ніяких слідів.

Дуже знаковою для дослідження першостихії води є поезія «На могилі Мевілла». Вода виступає в ролі абстрактної стихії упокоєння, оскільки насправді ж Мелвілл похований на суші. Домінантним є розуміння води як води, яка пам’ятає про мертвих: «У зелені хвиль він бачив, як борсаються/ Подвійні шестірки людських костей» [1, с. 100](переклад мій – А.К.). А далі вона вже сама і є смертю, Крейн називає її «щедрою чашею смерті». Але загальною ідеєю вірша є ідея пам’яті: і сама поезія присвячена пам’яті поета, який обожнював море, і зміст її робить акцент на увіковіченні подій: «Тінь легендарних віків не розсіялась лише в океані».

Своєрідним поклонінням воді можемо вважати цикл Крейна «Подорожі». Воду автор називає не інакше як Стихія, підкреслюючи благоговіння перед нею. Вода в цьому циклі є неприборканою, навіть наскрізь злою: «Підступна й безжалісна морська пучина», яка поглинає в себе й спогади, і пристрасть, і мрії, і страхи. «Спокійне море охоплює раптова лють. І ось воно гарчить і реве. Воно бере собі всі метафори люті, всі символи тваринного скаженства» [2;106]. Ліричний герой з смутком звертається до моря: «О, Ваша Щедрість! Темних сил Стихія! – / Бездушна пучина давніх чарів» [1, с. 104](переклад мій – А.К.).

У наступному розділі циклу автор порівнює цю величну стихію з любов’ю , такою ж бурхливою й подекуди злою: «Провісниками зла є завивання Стихії/ Над біло пінними волютами,/ Тривожачи слух, вселяють жах у душі;/ Змішання добра й зла подібне до// Підступної ніжності любовних уз». «Дозволь мені пливти, любов, до тебе у тобі» [1, с. 106](переклад мій – А.К.). Але попри все вода не відгукується на прохання, свою відмову вона демонструє через ундін, що насміхаються з любові: «Свої закони всім диктує море».

Г. Башлярна основі образів ундін, наяд, німф і т.д. сформулював так званий комплекс Навсікаї, що являє собою візуальну штучну сексуалізацію. Зміст цього комплексу можна розглянути на яскравому прикладі поезії «Купальниці»:

Молочне море… І тіла двох жінок кольору
Слонової кості…І перлинка світанку
Блимає, створюючи фон для силуету
Хребта. Видіння це чи це диво?
Але немає відповіді. Тільки лілії ліниво
Перебирають брижі – їх намисто примхливо
Лягло на груди молочно-білої затоки.
Ми кажемо: з моря вийшла Афродіта –
Входження діви в лоно води забули люди,
І повернення ми сприймаємо як народження
Поєднаних красою божественності й мани.

Г. Башляр запевняє нас у тому, що в чистому вигляді, так як зображають митці, жінку, що купається на лоні природи зустріти неможливо завдяки пристосуванню місць для купання для загального вжитку. «До того ж сам першообраз, образ жінки, що купається, образ, який відображається в воді, фальшивий. Купальниця збаламучує воду й розбиває свій власний образ. Той, хто купається не відображається у воді. Значить, уява повинна заповнити те, чого не вистачає в дійсності. У таких випадках вона виконує таке бажання.

Отже, яка ж сексуальна функція ріки? Воскрешати в підсвідомості жіночу наготу. <…> Отже, жінка, яка купається, буде білою та юною; вона буде голою. Окрім того, вода навіює згадки про природну наготу, яка, можливо, цнотлива. У сфері уявного голі істоти з чудовими лініями фігури… завжди виходять із океану»[2;31].

Зовсім інший десексуалізований образ жінки, що являється з води, ми бачимо в поезії «До свободи»: «Із бризу й крику чайок/ На берег явлена мною діва,/ Її волосся – мертві брижі./ Смішно їм, що я заручаю/ Її з мореплавцем із мертвих» [1, с. 113](переклад мій – А.К.). Саме цей образ сакральний, він символізує таке собі божество підводного простору, житель підводного раю, про який мова йтиме пізніше.

З поезією «Купальниці» пов'язаний ще один вид води – води-матері. Вона пов’язана з метафорами молочного моря та грудей молочно-білої затоки. Вода, як і материнське молоко, живить, спонукає до росту все живе, вона і є колискою всього живого. «Рідка стихія постає тоді як ультрамолоко, як молоко матері матерів»[2;81].

Ще в своїх «Подорожах» Крейн висунув припущення про підводний рай: «Морські тварі спостерігають рай» та в «Розтрощеному храмі» говорив про усипальні озер. А у вірші «…І райські бджоли» автор детально змальовує райдужний рай під водою. «Для європейської картини світобачення непритаманний образ потойбічного світу як підводного царства, як було прийнято в племен майя на Юкатані (Центральна

Америка), судячи виключно з розпису на глиняних ємностей. У ацтеків рай бога дощу Тлалока називався Тлалокан і був значно приємнішим місцем, ніж підземний світ Міктлана, котрий був місцем перебування звичайних людей після смерті»[5].

Поезія «Постскриптум» є своєрідним вичерпним підсумком теми води: «Фонтани вичерпались, і лише при щербатому місяцеві/ Останні краплі на палях коли-не-коли заблищать» [1,с.155](переклад мій – А.К.). Перефразовуючи слова поета, ми можемо сказати, що автор мав на увазі в образі води істину, яка в такі «буремні» часи не була всезагальною та духовною. Отже, ми можемо підсумувати цією поезією всі метаморфози води аж до її затихання у творчості Крейна.

Ми можемо зазначити, що у творчості Харта Крейна першостихія води не є домінуючою, поряд з нею співіснують у його поезії й вітер, земля, вогонь, повітря. Але саме вода дозволяє зрозуміти внутрішній стан автора, його підсвідомі бажання. І, як стверджує Г. Башляр, кожен поетичний образ має свій власний динамізм, який ми й прослідкували в даній розвідці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. The Collected Poems of Hart Crane./Edited with an introduction by Waldo Frank. Liveright Publishing Corporation, New-York.

2. БашлярГ. Водаигрёзы. Опыт о воображении материи/ Пер. с франц. Б.М.Скуратова. – М.: Издательство гуманитарной литературы, 1998 (Французская философия XX века). – 268 с.

3. Зборовська Н.В. Психоаналіз і літературознавство: Посібник. – К.: «Академвидав», 2003. – 392 с.

4. Пригодій С.М., Горенко О.П. Американський романтизм. Полікритика: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2006. – 440 с.

5. Вода. Книга символов. Електронний ресурс: http://www.symbolsbook.ru/Article.aspx?id=169

А.КОЛИСНИЧЕНКО

ПЕРВОСТИХИЯ ВОДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ХАРТА КРЕЙНА

В статье проанализированы основные аспекты использования образа воды в лирике Харта Крейна, установлены разные подходы к анализу образа воды.

Ключевые слова: ониризм, мотив воды, психология воды.

A. KOLISNYCHENKO

WATER ELEMENT IN HART CRANE’S WORKS

The article considers main aspects of water element usage in Hart Crane’s works, the ways of water symbol analysis.

Key words: oneirism, water motif, water psychology.